

NITRIANSKY CECH MURÁROV A JEHO ARTIKULY Z ROKU 1724. PRAMEŇ K DEJINÁM REMESIEL A CECHOV V MESTE NITRA V PRVEJ ŠTVRTINE 18. STOROČIA

Tomáš TANDLICH

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Katedra histórie
Hodžova 1
94901 Nitra, Slovakia
ttandlich@ukf.sk
ORCID ID: 0000-0002-3225-4713
SCOPUS Author ID: 57194714977
WOS Researcher ID: AAG-1563-2020

TANDLICH, Tomáš. *The Bricklayers Guild of Nitra and its Articles from the year 1724. The Source to the History of Crafts and Guilds in the Town of Nitra during the First Quarter of the 18th Century.* In *Studia Historica Nitre*, 2021, vol. 25, no. 1, pp. 166-190, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2021.25.1.166-190.

The craftsmen guilds were an integral part of the municipal society in every free royal town and privileged landlord cities in the territory of present Slovakia as a part of the former Hungarian Kingdom during the Early Modern Period. The privileged town of Nitra was the property of local bishop and its burghers possessed a lot of privileges and rights. Most of them worked as artisans and therefore they associated themselves to the guilds for protection of their crafts. Craftsmen in Nitra made its production for the need of local inhabitants only. During the 16th and 17th centuries most of the artisans in Nitra got the rules of their guilds through the charts issued by bishop of Nitra as landlord. The bricklayers in Nitra and Nitra county established their guild on the 24 July 1724, when the Emperor and King Charles the Sixth (the Third) of Habsburg issued the royal privilege for them.

Kľúčové slová: murári; cechy; artikuly; remeselníci; Nitra; biskup;

Keywords: Bricklayers; Guilds; Articles; Craftsmen; Town of Nitra; Bishop;

Kráľ Karol III. a jeho reforma cechového systému v Uhorsku

Územie dnešného Slovenska ako súčasť bývalého Uhorska bolo po skončení posledného stavovského povstania Františka II. Rákociho v roku 1711 spustošené a vydrancované. Obnova ekonomiky a spoločnosti musela byť spojená s mnohými reformami. Uhorský kráľ Karol III. (1711 – 1740) musel okrem riešenia zachovania nástupníctva Habsburgovcov v monarchii sfunkčniť a zmodernizovať

uhorskú štátnu správu zriadením nových inštitúcií a zjednotením vydávania kráľovských listín iba panovníckym dvorom. Privilégiá pre svojich obyvateľov mohli vydávať slobodné kráľovské mestá a zemepáni pre svojich poddaných, najmä v privilegovaných mestečkách.

Najlepším príkladom vplyvu tohto problematického vydávania listín viacerými vydavateľmi bol cechový systém v bývalom Uhorsku, ktorý sa stal kvôli veľkému počtu remeselníckych združení ešte z konca 17. storočia nevyhovujúcim. Kráľ Leopold I. (1655 – 1705) udelil veľkému počtu remeselníckych združení artikuly, kvôli čomu nebolo možné kontrolovať presnosť ich obsahu. Snahou jeho syna Karola sa stalo aj v tejto oblasti zavedenie poriadku stanovením jednotných pravidiel nielen pre vydávanie cechových poriadkov, ale aj reformou celého fungovania remeselných cechov v uhorských mestách, na panstvách a v stoliciach. Z uvedeného dôvodu sa panovnícky dvor snažil o zjednotenie vydávania cechových a iných privilégií cez Uhorskú kráľovskú kanceláriu.

Zákonný článok č. 79/1715 obsahoval povinnosť sledovať tvorbu cien cechov a výšku ich vstupných poplatkov. Texty vydávaných listín sa do obdobia vlády Karola III. nekontrolovali a obsahovali tak aj vysoké vstupné poplatky, výsadné postavenie nemeckých remeselníkov v cechoch alebo iné uhorským zákonom odporujúce pravidlá. Vysoké zápisné v štatútoch sa považovalo za neprimerané, ale nachádzalo sa v niektorých z nich, konkrétne v tých, ktoré boli vydané aj v kancelárii Karola III., keď sa ich text nekontroloval kvôli pretrvávajúcej praxi z konca 17. storočia.¹ Uhorský snem prijal v roku 1723 Pragmatickú sankciu a kráľ Karol III. obnovil podľa českého vzoru činnosť miestodržiteľskej rady. Vytvoril Uhorskú kráľovskú miestodržiteľskú radu (*Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum*) so sídlom v Bratislave od roku 1723.² Táto inštitúcia zastupovala panovníka v Uhorsku. Viedol ju uhorský palatín. Ak funkcia palatína obsadená nebola, stál na jej čele miestodržiteľ. Fungovala ako orgán, ktorý okrem zastupovania panovníka realizoval jeho nariadenia a príkazy Uhorskej kráľovskej kancelárie v rokoch 1724 až 1848. Jej územná pôsobnosť zahrňovala teritórium vlastného Uhorska a Chorvátska s výnimkou Sedmohradska a Vojenskej hranice a do roku 1778 aj Temešvárskeho banátu.

Kompetencie rady sa vzťahovali na všetky oblasti života Uhorského kráľovstva okrem financií a armády. Jej nariadenia upravovali tieto rezorty: školstvo, zdravotníctvo, obchod, hospodárstvo, remeslá, štruktúra a organizácia úradov, náboženstvo, cirkev, kultúra a otázky ohľadom Židov.

Zákonný článok č. 10 z roku 1729 určil, že Miestodržiteľská rada kontrolovala žiadosť cechov o nové artikuly a túto predložila panovníkovi spolu s návrhom na znenie nových pravidiel na schválenie. Uhorská kráľovská kancelária podľa nariadenia kráľa vydala nový cechový poriadok. Miestodržiteľská rada vydávala aj vlastné nariadenia – intimáty, v ktorých sprostredkovala mestám a stoliciam ako svojim podriadeným inštitúciám inštrukcie panovníka; alebo im vydávala vlastné rozhodnutia. Tieto dokumenty boli vydávané často aj v tlačenej forme.

¹ ŠPIESZ, Anton. Remeslo na Slovensku v období existencie cechov. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 179.

² LEHOTSKÁ, Darina. Príručka diplomatiky. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1972, s. 252.

V snahe najprv preskúmať už vydané dokumenty Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada nariadila v roku 1730 slobodným kráľovským mestám a zemepánom zaslať hodnoverné odpisy všetkých cechových privilégií na kontrolu. Prvým opatrením, ktoré sa snažilo o zosúladenie pravidiel činnosti cechov v bývalom Uhorsku, bolo nariadenie z roku 1733 o povinnosti tovarišov mať pri vandrovke mimo Uhorska cestovný pas s platnosťou tri roky.³

Osvedčené odpisy a kópie cechových privilégií sú uložené v Maďarskom národnom archíve – Krajinskom archíve v Budapešti (*Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltára*) vo fonde Acta mechanica, sekcia C – 25, ktorý je súčasťou archívneho fondu Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady. Fond vznikol sústredením výťahov a odpisov cechových privilégií v rokoch 1724 až 1779 v registratúre Miestodržiteľskej rady kvôli ich kontrole, pretože táto inštitúcia dozerala aj na ich dodržiavanie v bývalom Uhorsku. Ich texty pochádzali niekedy aj zo 16. alebo 17. storočia.⁴

Cechy predstavovali organizované spoločenstvá majstrov a tovarišov a ich dielni z jedného druhu remesla alebo obchodovania. Išlo o prvý stupeň samosprávy v mestách. Slúžili na podporu vlastných členov, chránili svoje dominantné postavenie v príslušnom výrobnom odvetví, kontrolovali výroby a poskytované služby. Mestské rady udeľovali formou štatútov cechové poriadky (*artikuly*) týmto združeniam. Na čele cechu stál jeho členmi volený cechmajster. Jeho členovia museli dodržiavať kresťanské povinnosti. Cechy ako stavovské organizácie sa starali o hospodársku a sociálnu úroveň svojich členov a snažili sa o udržanie si postavenia na trhu. Nevystupovali ako politické orgány v opozícii voči mestskému patriciátu, ako to robili cechy v mestách v západnej Európe.⁵ Panovnícky dvor smel ako jediné centrálné miesto od vlády Karola III. a Márie Terézie vydávať nové privilégiá pre remeselnícke združenia po kontrole ich textu Miestodržiteľskou radou.

Remeselnícke cechy tvorili vždy jednu z hlavných súčastí ekonomiky a spoločnosti slobodných kráľovských miest, zemepanských mestečiek (*oppíid*) a panstiev. Každé sídlo zásobovali svojimi výrobkami, ktoré predávali na týždenných trhoch a jarmokoch alebo ich predávali priamo zákazníkom vo svojich dielňach. Táto práca si kladie za cieľ priblížiť zmeny v postavení a fungovaní remeselníckych záujmových združení, teda cechov v prvej štvrtine 18. storočia na príklade murárskeho cechu v Nitre, ktorý vznikol vydaním jeho cechových artikúl v roku 1724.

Zemepanské mesto Nitra a jeho remeselníci.

Cechové spoločenstvá v meste v ranom novoveku

Historici, ktorí sa zaoberali dejinami Nitry, zahrnuli do svojich publikácií aj cechovú problematiku. Sú v nich uvedené jednotlivé druhy remesiel aj s rokmi, v ktorých boli ich cechovým združeniam vydané artikuly ako základné pravidlá

³ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 180 – 181.

⁴ TROSZTOVSZKY, Gabriella. Céhiratok a Magyar Országos Levéltárban. I. kötet. Magyarország kormányhatóságok. 1. rész. Céhprivilegiumok. Tematikus mutató. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 1996, s. 5 a 7.

⁵ ŠVECOVÁ, Adriana – GÁBRIŠ, Tomáš. Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, 2009, s. 86.

výkonu príslušného remesla na území zemepanského mesta Nitry a Nitrianskej stolice. Ide o diela Antona Špiesza, Juraja Fojtíka, Mariána R. Zemeneho a Petra Keresteša. Jednotlivé cechové artikuly nitrianskych cechov neboli publikované v plnom znení, pritom sú dôležitým prameňom pre poznanie systému vnútorného fungovania týchto remeselníckych združení v Nitre ako zemepanskom meste v období 16., 17., 18. a 19. storočia. Prvým z týchto artikúl je osvedčený odpis cechového poriadku murárov z Nitry a Nitrianskej stolice zo dňa 24. júla roku 1724.

Nitra, ktorá získala kráľovské výsady v roku 1248 od kráľa Belu IV. a v roku 1288 sa stala majetkom nitrianskeho biskupa, ostala zemepanským mestom s pomerne rozsiahlymi privilégiami. Jej jadro alebo výsadné suburbium, teda nitrianske Dolné mesto, dosiahlo významný rozmach remeselnej výroby aj vznikom cechových združení jednotlivých druhov remesiel v druhej polovici 16. a v priebehu 17. storočia.⁶ Nitra mala už v stredoveku hradby, a preto v nej musela už vtedy existovať remeselná výroba. Práve mestá s hradbami, najmä slobodné kráľovské, smeli mať remeselnícku výrobu podľa starých zvyklostí v bývalom Uhorsku. Žiadny písomný dôkaz o tom, že v Nitre existovali cechy ako záujmové združenia remeselníkov už v stredoveku, sa nezachoval kvôli požiaru mestského archívu v roku 1553. Nepriamym dôkazom skutočnosti, že v nitrianskom Dolnom meste existovali združenia remeselníkov aj v stredoveku, bolo pôsobenie 11 obuvníkov na území v susedstve Dolného mesta na dnešnej Kapitulskej ulici, ktoré patrilo Nitrianskej kapitule, v roku 1536.⁷

V Nitre sa usadili aj remeselníci z bližšieho a vzdialenejšieho okolia mesta. Z radov remeselníkov sa sformovalo väčšie množstvo popredných meštianskych rodín. Používanie priezviska ako označenia povolania ich nositeľa bolo bežné pri nitrianskych remeselníkoch aj v 17. storočí. Niektorí mali aj dvojité priezvisko. Išlo hlavne o gombičkárov, kováčov a zámočníkov. Remeslo sa rozvíjalo v meste aj vďaka vojenskej konjunktúre v 16. a 17. storočí.⁸

Remeselníci sa združovali do cechov hlavne kvôli ochrane výkonu svojho povolania. Remeslá, ktoré zrejme pôsobili v Nitre pred rokom 1550, boli mlynári, krajčíri, čižmári, súkenníci, mäsiari, kováči, sitári, kožušníci, rybári, kolári, zámočníci, zlatníci, barbieri a obchodníci. Cechy v Nitre sa zamerali svojou produkciou na uspokojenie potrieb obyvateľov Nitry a okolia. Väčšina z nich vznikla v rokoch 1562/1580 až 1640, keď získali svoje cechové artikuly. Boli to: mlynári (1550, 1651), mäsiari (1562, 1697), obuvníci (1583), kováči a zámočníci (1585), krajčíri (1593, 1692), kožušníci (1630) a gombičkári (1599, 1635).⁹ Postupne vzniklo v Dolnom meste 11 cechov do konca 17. storočia. Nitra sa stala v tomto období

⁶ Mesto Nitra sa skladalo z viacerých častí. Tvorili ho: slobodné mesto (libera civitas) Dolné mesto s výsadami podľa privilégia z roku 1248 v majetku nitrianskeho biskupa a Horné mesto v predhradí Nitrianskeho hradu. Horné mesto podliehalo richtárovi a rade Dolného mesta. Svoje domy tu mali kanonici Nitrianskej kapituly a šľachta. K Nitre patrili aj samostatné mestské ulice Ďurková, Mostná, Kapitulska a Podzámska vo vlastníctve Nitrianskej kapituly a Nitrianskeho biskupstva. Poslednú časť mesta Nitry tvorila šľachtická obec Párovce. Všetky tieto časti mesta Nitry splynuli postupne v jedno mesto od roku 1849 v priebehu druhej polovice 19. storočia.

⁷ KERESTEŠ, Peter. Najstaršia kniha mesta Nitry (1671) 1681 – 1693: pramenná edícia najstaršej zachovanej mestskej knihy so štúdiami k starším dejinám mesta. Nitra: Mesto Nitra, 2018, s. 122.

⁸ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 125.

⁹ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 75 – 76. Tiež: KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 123.

mestom so stredným stupňom rozvoja remeselnej výroby. Celkovo tu pôsobilo asi 80 zástupcov jednotlivých remesiel v období 16. a 17. storočia.¹⁰

Nitrianski remeselníci preberali veľmi často cechové artikuly od cechov z Trnavy, pretože toto mesto malo v 16. storočí vytvorenú cechovú organizáciu na vysokej úrovni. Jeho richtár a rada smeli vydávať ako orgány slobodného kráľovského mesta hodnoverné confirmácie cechových poriadkov svojich remeselníckych bratstiev (*Contubernium*) aj pre cechy z iných miest. Nitrianski mäsiari si nechali potvrdiť cechový poriadok z Trnavy v roku 1562, v roku 1585 kováči a zámočníci, v roku 1593 to boli krajčíri, a v roku 1599 si takéto artikuly nechali vyhotoviť gombičkári. Tieto privilégia preberali nitrianske cechy najmä za pôsobenia biskupa Jána Telegdyho v prvej polovici 17. storočia. Počet remesiel, ktoré sa združili v Nitre do cechov, postupne narastal aj v priebehu 17. storočia. Remeslá ako klobučníci, čizmári a ďalšie, ktoré mali málo majstrov, spájali svoje sily s inými príbuznými remeslami do spoločných cechov.¹¹

Celouhorský daňový súpis z roku 1715 uvádzal pre Nitru 48 majstrov 13 rôznych remesiel. Ročný príjem 10 zlatých dosiahli čizmári, murári, kováči, krajčíri, tkáči, povrazníci. Obuvníci mali príjem za rok 13 zl. 30 den. zlatého ako základ dane, stolári, medovníkari, remenári a kožušníci dosiahli za rok 16 zlatých a mäsiari 20 zlatých. Počet remeselníkov vzrástol v rokoch 1752–1753 na 222, resp. na 114 v 42 remeslách. V meste pôsobilo 40 druhov remesiel. Najpočetnejšie z nich boli čizmári (20), halenári (17), zámočníci (10), obuvníci a krajčíri (každé remeslo po 7 majstroch). Narástol aj počet remeselníckych dielní, pričom v roku 1753 ich mali najviac čizmári (25), ševci (18), krajčíri (16), mäsiari (15), kováči, murári a tesári (každé remeslo po 11), kožušníci (10), klobučníci a hrnčiar (každé remeslo po 6) a súkenníci (5).¹² Nitrianske cechy vykonávali v meste okrem svojej profesie aj spoločenské, náboženské a obranné funkcie. Remeslo smeli vykonávať okrem remeselníkov popri svojom hlavnom zamestnaní, teda poľnohospodárstve, aj sedliaci, želiari, podželiari a šľachtici z Horného mesta. Cechy sa už na začiatku 18. storočia nezapájali priamo do obrany mesta, ale ich úloha bola nezastupiteľná pri poriadkovej službe v nočných hodinách a ochrane proti požiarom podľa jednotlivých ulíc.¹³

Nitrianska užšia a širšia mestská rada prijímali mestské štatúty ako právne normy upravujúce konkrétnu oblasť života v meste na spoločnom zasadnutí. Cechy boli kolektívnymi korporáciami. Cechové artikuly patrili tiež medzi takéto tzv. partikulárne štatúty, ktorých znenie musel pred ich uvedením do platnosti schváliť nitriansky biskup ako zemepán.¹⁴ Richtár a rada mesta Nitry vydávali tiež cechové artikuly, ktoré potom platili po schválení nitrianskym biskupom ako zemepánom.

¹⁰ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 123.

¹¹ FOJTÍK, Juraj. Feudalizmus 1526–1848. In FOJTÍK, Juraj (ed.). Nitra. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor pre MsNV v Nitre, 1977, s. 58.

¹² FOJTÍK, Feudalizmus 1526–1848, s. 58–59. Tiež: ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 124. Tiež: ZEMENE, Marián R. Nitra v období reforiem stavovskej spoločnosti (1711–1848). In FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián, R (eds.). Dejiny Nitry: od najstarších čias po súčasnosť. Nitra: mesto Nitra, 1998, s. 229.

¹³ ZEMENE, Nitra v období reforiem, s. 228.

¹⁴ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 55, 58 a 77.

Dôležitým ustanovením týchto cechových poriadkov bola príslušnosť k rímskokatolíckej viere, pričom snaha remeselníkov o jej zveľaďovanie mala podobu povinnej účasti na svätej omši. Mali tam prísť v určené dni aj s rodinami, tovarišmi a učňami a tiež sa mali zúčastniť na svätej spovedi a prijať sviatosť oltárnu. Významnou súčasťou vyznávania katolíckeho náboženstva v období novoveku v každom slobodnom kráľovskom a privilegovanom meste, teda aj v Nitre, sa stala účasť na slávnostných procesiách s cechovou zástavou, a to najmä na sviatok Božieho Tela. Majstri kontrolovali aj mravný život svojich tovarišov a učňov.¹⁵

Farský kostol svätého Jakuba mohol existovať už v polovici 13. storočia, keď prišli hostia do nitrianskeho výsadného suburbia, teda Dolného mesta. Nitrianske cechy mali tu sochy svojich patrónov a svoje oltáre. Túto sakrálnu stavbu uvádza až súpis pápežských desiatkov v rokoch 1334 – 1337 ako najbohatší farský kostol. Existoval pri ňom aj cintorín a v jeho krypte sa pochovávali najvýznamnejší mešťania z Nitry. Kostol sa stal sa najdôležitejším kostolom vo výsadnom Dolnom meste, pretože bol spomínaný ako „mestský“ kostol. Zasadali v ňom aj generálne kongregácie Nitrianskej stolice v 16. storočí. Kostol zbúrali v roku 1789. Stál na dnešnom Svätoplukovom námestí. Jeho veža bola zbúraná v roku 1880.¹⁶

Nitra zostala ako zemepanské mesto vo vlastníctve biskupa čisto katolícka, pretože tu platil zákaz usadzovania sa pre protestantov pod hrozbou straty meštianskeho práva. Títo museli do troch dní opustiť mesto. Smeli tu bývať len katolíci. Toto pravidlo zapísal pri vizitácii farského kostola svätého Jakuba kanonik Žigmund Szörényi v roku 1688. Mesto patrilo tak medzi málo mestských sídiel s touto charakteristikou v tomto období na území bývalého Uhorska. Obyvateľstvo tvorili väčšinou Maďari kvôli polohe mesta na okraji územia so zmiešaným slovensko-maďarským obyvateľstvom. Slováci, najmä remeselníci, začali prichádzať vo väčšom počte do vyľudneného mesta na konci 17. storočia ako noví obyvatelia.¹⁷ Prišlo sem aj nemecké obyvateľstvo v priebehu prvej štvrtiny 18. storočia.

Murári v Nitre a ich cechové artikuly z roku 1724

Naša práca sa prednostne zameriava na nitriansky cech murárov a jeho artikuly, a preto je potrebné priblížiť aj postavenie a úlohu murárov ako remesla na území dnešného Slovenska a Uhorska v ranom novoveku. Murárske remeslo bolo dôležité pri budovaní rôznych stavieb. Kvalifikovaných majstrov pôsobilo nielen v Nitre a Nitrianskej stolici, ale aj na území celého bývalého Uhorska veľmi málo. Ich cechové združenia vznikali nielen v slobodných kráľovských mestách, ale tvorili sa aj v zemepanských mestečkách a na dedinách. Jednalo sa o najdôležitejšie stavebné remeslo. Murári pracovali viacej s kameňom a menej s tehloou. Príbuzným remeslom pre nich boli kamenári, ktorí sa s nimi spájali do spoločných cechov.¹⁸

Spoločné remeselné bratstvá alebo cechy murárov a kamenárov pôsobili v Bratislave (r. 1552), Banskej Bystrici (r. 1602), Banskej Štiavnici (r. 1707,

¹⁵ FOJTÍK, Feudalizmus 1526 – 1848, s. 58.

¹⁶ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 105. Tiež: ZEMENE, Nitra v období reforiem, s. 223.

¹⁷ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 120. Tiež: FOJTÍK, Feudalizmus 1526 – 1848, s. 62.

¹⁸ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 284.

možný skorší vznik), v Kežmarku (r. 1521), Komárne (r. 1686), Košiciach (r. 1573), Kremnici (r. 1648), Levoči (r. 1576), Pezinku (17. stor.), Prešove (r. 1615), Sabinove (r. 1590), Skalici (r. 1654), Spišskej Novej Vsi (r. 1746), Spišských Vlachoch (r. 1626) a v Trnave (r. 1653). Samostatné cechy murárov existovali v Modre (r. 1643), Nitre (r. 1724), Prievidzi (r. 1710), Stupave (r. 1660) a v Žiline (r. 1656). Levický cech spájal murárov a tesárov.¹⁹

Zemepanské mestečko Stropkov malo cech, kde sa združili príslušníci viacerých remesiel. Väčší počet murárskych majstrov pracovalo v Budatíne (18. stor.) a vo Veľkom Šariši a Pukanci (1828). Niektorí murári zamestnávali veľa tovaríšov, napr. v Bratislave siedmi majstri mali 203 tovaríšov a v Košiciach rovnaký počet majstrov mal 124 tovaríšov. Murári mali právo na vykonávanie kamenárskych prác, ale museli sa vyučiť tomuto remeslu za 3 roky. Kamenári sa mohli vyučiť za 5 rokov.²⁰

Kamenárstvo predstavovalo pre murárov príbuzné remeslo, ktorého úlohou bolo dávať v domoch na miesta okien, dverí, schodov a výklenkov kamenné bloky. Murári a kamenári patrili k samostatným druhom remesla, ale často sa ich majstri združovali v spoločných cechoch. Bolo ich celkovo pätnásť. Kamenárski majstri mali v 18. storočí nízke zastúpenie medzi predstaviteľmi remesiel, ale napriek tomu bol o ich služby veľký záujem.²¹

Uhorský kráľ Karol III. vydal na žiadosť štyroch nitrianskych murárskych majstrov Václava Stankoviča, Kristiána Nováka, Mateja Kašpareka a Jána Raitha dňa 24. júla roku 1724 v arcivojvodskom meste Viedeň ich prvé cechové artikuly, ktoré predtým nemali, lebo ich počet v zemepanskom meste Nitra a Nitrianskej stolici bol malý. Ich skutočný počet nie je možné určiť kvôli neexistencii cechových kníh. Úvod a záver textu listiny je písaný v latinskom jazyku a jadro dokumentu, teda 30 článkov cechového poriadku, je písané v nemeckom jazyku. Mesto Nitra sa nazývalo v listine *Bischöfliches Statt Naytra/Neytra (Episcopali Oppido Nitriensi)*. Murári sa označovali ako *Magistri Murarii a Maurer Maister*. Dokument vydal panovník v čase, keď sa v Uhorsku pripravovalo vydávanie cechových artikúl a ďalších panovníckych listín iba kráľovským dvorom. Osvedčený odpis kráľovského privilégia vyhotovili slúžny Nitrianskej stolice František Szörényi a jej prísažný prísediaci Štefan Szily dňa 8. decembra roku 1730.²²

Zemepanské mesto Nitra bolo v roku 1724 regionálnym centrom remeselnej výroby na území historickej Nitrianskej stolice, pričom v tomto období pôsobilo v Nitre 13 remeselníckych cechov, ako uvádza schvaľovacia doložka richtára Juraja Lubika a mestskej rady Nitry v závere dokumentu. Juraj Lubik vykonával úrad nitrianskeho richtára v rokoch 1725 – 1726 a 1729 – 1730²³ a získal ako posled-

¹⁹ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 284.

²⁰ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 284.

²¹ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 273.

²² Maďarský národný archív – Krajinský archív (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos levéltár), fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada (Helytartótanácsi Levéltár), Acta mechanica, C – 25, Nitrianska stolica (Nyitra megye), N. 1/13. a Extraserialia Sz. a. (fol. 111 – 118.) (ďalej len MNL-OL, HL, Am, C-25, Nm) – odpisy artikúl murárskeho cechu v Nitre a Nitrianskej stolici zo dňa 24. júla roku 1724.

²³ ZEMENE, Nitra v období reforiem, s. 220.

ný nitriansky mešťan spolu so svojimi tromi synmi šľachtický titul v roku 1741.²⁴ Rozvoj remeselnej výroby a z nej vyplývajúci vznik cechov umožnil ekonomický rozvoj Nitry v 18. storočí. Nitra sa stala najvýznamnejším remeselníckym strediskom východnej časti dnešného západného Slovenska.²⁵ Táto skutočnosť viedla Nitranov k snahe o povýšenie ich mesta medzi slobodné kráľovské mestá, aby sa dostali z poddanskej závislosti od Nitrianskeho biskupstva. Biskupstvo zabránilo opakovane dosiahnutiu tohto cieľa svojimi intervenciami u panovníka. Mešťania nitrianskeho Dolného mesta požiadali kráľovnú Máriu Teréziu (1740 – 1780) v roku 1777 o povýšenie svojho sídla medzi slobodné kráľovské mestá. Kvôli veľkému vplyvu nitrianskeho biskupa na viedenskom dvore vyšlo toto úsilie Nitranov naprázdno. Napriek tomuto neúspechu sa obyvatelia Nitry snažili o povýšenie Dolného mesta na slobodné kráľovské mesto až do roku 1849.²⁶

Súpis z roku 1715 obsahuje údaj o jednom murárovi, Václavovi Stankovičovi, ktorý platil daň 10 zlatých a v roku 1724 predložil spolu s tromi kolegami žiadosť o cechové artikuly panovníkovi. Hospodáril na výmere, ktorú bolo možné obsiať tromi gbelmi obilia (*cubulus*).²⁷ Súpis z roku 1720 uvádza pri tom istom murárovi, že hospodári na výmere, ktorú bolo možné obsiať šiestimi gbelmi obilia. Daň z príjmu neuvádza.²⁸

Uhorským kancelárom bol tradične nitriansky sídelný biskup, ktorý vlastnil ako zemepán mesto Nitru a jeho podpis je uvedený za panovníkovým v závere listiny. Biskupom a uhorským kancelárom bol v čase vydania artikúl gróf Ladislav Adam Erdődy de Monyorókerek, ktorý vykonával aj funkciu uhorského kancelára. Nitrianskym biskupom bol od roku 1706 do svojej smrti v roku 1736. Uhorským kancelárom bol do roku 1725, keď sa funkcie vzdal zo zdravotných dôvodov. Nitra utrpela značné škody počas kuruckej okupácie (1704 – 1708) a v požiaroch v rokoch 1717 a 1725. Ladislav Erdődy dal postaviť pri katedrále na hrade dnešný palác aj s vežou. Obnovil tak spustošený areál Nitrianskeho hradu ako biskupského sídla.²⁹ Vznik murárskeho cechu v Nitre súvisel zrejme aj s týmito stavebnými aktivitami na hrade a s obnovou Dolného mesta.

Jeho vznik sa vzťahoval aj na skutočnosť, že Nitra, ktorá mala až do začiatku 18. storočia palánkové, teda drevozemné hradby s dvomi bránami, už po skončení vojny s Osmanskou ríšou a stavovských povstaní tento druh ochrany nepotrebovala. Zbúraníu mestských hradieb napomohla aj potreba rozširovania mesta a náročná údržba kvôli ich častému poškodeniu pri vojenských útokoch a požiaroch. Nitra sa v priebehu 18. storočia rozrastala budovaním nových kamených a murovaných domov, čo tiež umožnilo vzniknúť aj cechu murárov v Nitre,

²⁴ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 136.

²⁵ ŠPIESZ, Remeslo na Slovensku, s. 124.

²⁶ KERESTEŠ, Najstaršia kniha mesta Nitry, s. 47.

²⁷ Maďarský národný archív – Krajinský archív (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos levéltára), portálny súpis z roku 1715 (az 1715. évi országos összeírás). Dostupné na internete: https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1715_evi-orszagosszeiras [cit. 05. 03. 2021].

²⁸ Maďarský národný archív – Krajinský archív (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos levéltára), portálny súpis z roku 1720 (az 1720. évi országos összeírás). Dostupné na internete: https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1720_evi-orszagosszeiras [cit. 05. 03. 2021].

²⁹ FOJTÍK, Feudalizmus 1526 – 1848, s. 44.

pretože týchto remeselníkov bol nielen v meste, ale na celom území Nitrianskej stolice v prvej štvrtine 18. storočia nedostatok. Murári boli podľa súpisu remeselníkov z roku 1752 len traja, ale už v roku 1828 narástol ich počet na číslo 49. Najväčšie dielne z nich mali v tomto období Matúš Častka a Jozef Vitting, ktorí zamestnávali po 20 tovarišov. Išlo už o väčšie murárske podniky, ktoré prispeli k stavebnému rozmachu Nitry v danom období.³⁰

Nitrianski murári sa kvôli svojmu malému počtu postupne spojili s ďalšími tamojšími remeselníkmi do spoločného cechu. Nitrianska stolica rozhodla na svojej generálnej kongregácii dňa 9. septembra roku 1760 v Nitre o podpore žiadosti nitrianskych murárov Martina Stira, Juraja Handlera, Mateja Welschela a Imricha Jablonického, nitrianskych a mojmírovských tesárov Jakuba Fúleka a Petra Gänstallera, nitrianskeho stolára Tomáša Stechera, ako aj hlohoveckého kamenára Jozefa Fischera zo dňa 24. júla roku 1760 o rozšírenie a konfirmáciu pôvodného kráľovského privilégia pre cech murárov v Nitre a Nitrianskej stolici od uhorského kráľa Karola III. zo dňa 24. júla roku 1724 na základe návrhu Miestodržiteľskej rady zo dňa 24. júla roku 1760.³¹

Išlo najmä o ôsmy článok cechového poriadku, podľa ktorého všetci, ktorí chceli vykonávať svoje remeslo na území tejto stolice, museli povinne vstúpiť do spoločného cechu majstrov štyroch remesiel. List šľachty Nitrianskej stolice Miestodržiteľskej rade prišiel dňa 14. septembra roku 1760. Predtým navrhol Miestodržiteľskej rade jej radca Jozef Timon dňa 22. septembra roku 1760 upraviť v ich prvom bode výšku pokuty za neúčast' na procesii na sviatok Božieho Tela na dve libry vosku pre majstra a na libru vosku pre tovariša oproti 10 librám vosku vo väčšine vtedy platných cechových štatútov.

Ôsmy článok artikúl navrhol radca formulovať tak, aby murárov, ktorí neboli členmi cechu a nelegálne pracovali v Nitre a na území Nitrianskej stolice, mohlo zadržať a vyhnáť biskupské panstvo. Ostatných, ktorí nelegálne vykonávali remeslo na ostatnom území Nitrianskej stolice, spadali pod jurisdikciu stolických orgánov. Desiaty bod cechového poriadku pre spoločný cech chcel príslušný radca upraviť tak, aby suma na slávnostný obed od novoprijatého majstra bez nitrianskeho meštianskeho práva bola stanovená z 12 zlatých na 45 denárov a pre nitrianskeho mešťana zo 6 zlatých na 40 denárov ako primeraná. Návrh artikúl s 25 bodmi cechového poriadku v nemeckom jazyku vyhotovil radca Miestodržiteľskej rady dňa 24. novembra toho istého roku.

Najdôležitejšou povinnosťou členov murárskeho cechu mala byť úcta k Pánu Bohu, cez ktorú sa neustále obnovoval všetok poriadok a prikázania. Majstri murári v tomto cechu mali preto za povinnosť nechať si zhotoviť zástavu s obrazom svätého Rocha na jednej a cechovej pečate na druhej strane. Svätý Rochus mal ako patrón nitrianskeho cechu murárov svoju sochu v zaniknutom mestskom farskom kostole svätého Jakuba Staršieho (*Väčšieho, patrón kupcov a obchodníkov*) pri hlavnom oltári.³²

³⁰ ZEMENE, Nitra v období reforiem, s. 229.

³¹ MNL-OL, HL, Am, C 25, Nm, N. 1/13 – žiadosť o artikuly spoločného cechu murárov, kamenárov, tesárov a stolárov z Nitry a Nitrianskej stolice z roku 1760 s prílohami.

³² ZEMENE, Nitra v období reforiem, s. 223.

Pod touto zástavou sa každoročne členovia cechu zúčastnili povinne so svojimi tovarišmi a učnami v biskupskom meste Nitra na procesii na sviatok Božieho Tela kvôli ucteniu Všemohúceho Boha. Neospravedlnená neúčasť bez vážneho dôvodu sa trestala pokutou dva funty vosku. Murársky cech bol povinný dať odslúžiť každý rok dve slávnostné sväté omše za účasti všetkých jeho členov. Prvá mala byť odslúžená ako výraz úcty k svätému Rochovi ako cechovému patrónovi na jeho sviatok. Druhá omša mala byť zasvätená pamiatke zosnulých majstrov, ich manželiek a ďalších členov tohto cechu. Každý majster mal povinnosť týchto omší sa zúčastniť a zložiť milodar v rovnakej výške.

Úcta k členom cechu sa prejavovala aj tak, že ak majster, majstrova manželka alebo tovariš v tomto bratstve zomreli, tak sa museli všetci majstri s rodinami a tovariši zúčastniť pohrebu. Ospravedlniť sa neúčasť mohla len kvôli chorobe alebo inej vážnej príčine, inak bol trest za neúčasť určený na jeden funt vosku pre majstra a tovariša. Žiaden murár, ak nevyznával rímskokatolícke náboženstvo, nesmel sa stať členom cechu, inak bol potrestaný vrchnosťou.

Výrazom kresťanskej úcty k blížnemu a dobročinnosti bola skutočnosť, že ak majster, vdova po majstrovi alebo tovariš v tomto cechu, ktorí sa vždy správali slušne a poctivo, schudobneli alebo sa dostali do inej ťažkej situácie v dôsledku požiaru, krádeže alebo dlhoročnej choroby, mohli si z cechovej truhlice požičať peniaze kvôli núdzi z kresťanského milosrdenstva. Ak Všemohúci Boh takémuto majstrovi, majstrovej manželke alebo tovarišovi prinavrátil zdravie, tak túto pôžičku mali vrátiť. Ak niekto z nich zomrel bez prostriedkov, a tak nemal peniaze na vrátenie pôžičky, mali ho dôstojne kresťansky pochovať za prostriedky z celého bratstva v pokladnici. Pôžička sa mala v tomto prípade ako prejav kresťanskej lásky odpustiť.

Mala byť zhotovená cechová truhlica, pri ktorej sa každý štvrtý rok majstri a tovariši mali zísť na cechovom zhromaždení. Platili tu majster 12 a tovariš 6 grajciarov ako vložné do pokladnice. Voľba dvoch cechmajstrov ako predstavených cechu sa mala konať každé dva roky na cechovom zhromaždení. Starší z nich mal na starosti cechovú truhlicu, ktorá ostávala v Nitre. Každý z dvoch cechmajstrov smel mať iba jeden z dvoch kľúčov od cechovej pokladnice. Z tohto dôvodu mala byť cechová truhlica vybavená dvoma rôznymi visiacimi zámkami, aby mohli mať obidvaja predstavení cechu len spoločne prístup k cechovej pečati, k dokumentom a iným cechovým veciam.

Úradujúci cechmajstri mali prečítať na všeobecnom zhromaždení, ale aspoň raz do roka, tento poriadok tým, ktorí sa poctivo a podľa pravidiel zapísali do tohto cechu a bratstva. Všetky cechové dokumenty ako výučné listy, rôzne potvrdenia a ďalšie listiny, ktoré sa týkali cechu a remesla, vyhotovili a cechovou pečaťou potvrdzovali obidvaja cechmajstri. Malo sa tak zabrániť akémukoľvek zneužitiu a falšovaniu týchto písomností. Truhlica nesmela opustiť Nitru. Namiesto toho si mohli zvoliť majstri, ktorí boli členmi cechu a bývali na území Nitrianskej stolice mimo Nitry, ďalšieho cechmajstra.

Majstri a tovariši mali prísne zakázané prísť s puškou k cechovej truhlici. Rovnako sa mali zdržať hádok, urážok a zranení, inak zaplatili pokutu dva funty vosku. Všetci majstri, ktorí patrili k cechovej truhlici v Nitre, si boli rovní

vo všetkom ako ostatní mešťania a v ostatných cechoch. Mali zamestnávať tovarišov, prijímať, učiť a prepustiť učňov. Tieto ich práva platili aj na iných miestach. Každý majster, ktorý bol členom tohto cechu, mal mať voľný prístup na všetky miesta v Nitrianskej stolici, ako boli kláštory, hrady a mestecká a vidiek. Tam mohli zobrať akúkoľvek zákazku na stavbe podľa ich uváženia, ale museli dodržiavať postup na stavbe podľa plánu, aby nespôsobili vážne škody. Majster musel pri práci na stavbe postupovať podľa plánov, inak ho potrestal cech podľa spôsobenej škody. Ak sa takýto vinník zdráhal prijať určený trest alebo sa mu nepodrobil, tak ho mala potrestať aj vrchnosť. Okrem toho musel cech zaplatiť odškodné.

Ak majster nepomohol svojmu kolegovi pri práci alebo ho inak podviedol, potrestal ho cech podľa svojho uváženia. Staviteľ mohol takéhoto majstra prepustiť a po riadnom vzájomnom vyrovnaní sa s ním prijal do práce na stavbe iného majstra. Opakovane sa na územie Nitrianskej stolice pokúšali dostať rôzni podvodníci a fušeri, ktorí sa potom vydávali za poctivých murárov u zemepánov na ich panstvách a majetkoch. Odviedli nekvalitnú prácu, čím spôsobili panstvu škodu. Aby takíto podvodníci a fušeri nemohli pôsobiť v Nitrianskej stolici, majstri z cechu ich mali panskej vrchnosti udať, aby ich zadržala a poslala preč. Ak chceli takíto ľudia pracovať ako murári, museli by požiadať cech o prijatie podľa zvyku a potom slúžiť ako tovariši.

Ak chcela vdova po majstrovi vykonávať remeslo a požiadala cech o šikovného tovariša pre paliera, boli cechmajstri povinní tovariša vdove poskytnúť. Ak tovariš nechcel takúto prácu z nejakých vážnych dôvodov, mali ho cechmajstri vypočuť. Ak uznali tieto jeho výhrady ako opodstatnené, tak ho nikto nemal nútiť do takejto práce. Ak majster alebo tovariš urážal nadávkami niekoho iného v cechu, tak vinník mal byť predvedený pred členov cechu kvôli trestu. Ak by vinník neposlúchol rozhodnutie cechu o treste, tak ho mal cech oznámiť vrchnosti tam, odkiaľ previnilec pochádzal. Zemepanská alebo stoličná vrchnosť ho mala potrestať, aby už nikoho neurazil.

Ak tovariš odpracoval u niektorého majstra 14 dní, mal za povinnosť predložiť cechu výučný list a zaplatiť zápisné 27 grajciarov a vložné za štvrťrok vo výške 6 grajciarov. Ak tovariš z nejakého dôvodu nepredložil tento dokument, mohol mu cech stanoviť nový termín na jeho predloženie za poplatok jeden ríšsky toliar. Tovariš, ktorý chcel odísť od svojho majstra, dostal od cechu potvrdenie o zamestnaní. Tovariš, na ktorého boli sťažnosti a obvinenia, musel sa vrátiť do práce, kde sa musel dobre chovať, až potom dostal toto cechové potvrdenie.

Ak tovariš umrel prirodzenou smrťou a niečo po sebe zanechal, tak tieto veci sa dali po odpočítaní nutných nákladov na jeho pohreb jeho príbuzným a najbližším priateľom. Cech odovzdal toto dedičstvo tovarišovým pozostalým, ktorí mu dali o tom potvrdenie. Ak sa nijaký priateľ neprihlásil o dedičstvo po zosnulom tovarišovi do jedného roka a dňa po jeho smrti, tak cech predal jeho veci. Peniaze cechmajstri uložili do cechovej truhlice. To, čo ostalo po zaplatení pohrebu, sa malo použiť na uctenie si Pána Boha.

Každý majster bol povinný zaplatiť tovarišovi mzdu podľa kvality jeho práce, jeho usilovnosti a schopností. Tovariš, ktorý nebol s vyplateným platom

spokojný, to mal oznámiť cechmajstrom a cechu. Žiaden tovariš si nesmel pýtať prácu od nikoho iného, len od svojho majstra alebo ním určeného paliera, ktorý prideľoval robotu tovarišom počas majstrovej neprítomnosti. Tovariš mal zakázané spraviť si voľný deň po sviatku počas týždňa, pretože tak by bránil v práci staviteľovi a svojmu majstrovi. V prípade porušenia tohto zákazu mal o treste rozhodnúť cechmajster spolu s celým cechom. Tovariš, ktorý by vedel, že jeho majster vykonal niečo nečestné alebo podvodné, musel to oznámiť tajne cechmajstrom (nesmel to nikde prezradiť). Tí potrestali vinníka podľa cechového zvyku.

Jeden tovariš nesmel druhému nič zlé spôsobiť alebo mu prekážať pri práci. V opačnom prípade mal poškodený tovariš vinníka oznámiť najbližšiu nedeľu majstrovi, ktorý ho potrestal. Ďalší trest mu určili cechmajstri. Ak tovariš sa chcel stať majstrom, mal ísť k cechovej truhlici za starším cechmajstrom, ktorý mu zadal spôsob vykonania majstrovskej skúšky. Tovariš predložil svoj dôveryhodný rodný a výučný list. Povinná vandrovná murárskeho tovariša trvala tri roky. Tento sa mohol uchádzať o pozíciu murárskeho majstra po jej absolvovaní. Uchádzať o majstrovstvo vykonal majstrovskú skúšku pred celým cechom, a ak uspel, tak ho cechmajstri predstavili vrchnosti.

Nový majster získal meštianske právo, zaplatil vstupný poplatok do cechu a 12 zlatých za majstrovský obed. Počestný tovariš, ktorý pracoval aspoň jeden rok v tejto Nitrianskej stolici a chcel sa oženiť s vdovou po majstrovi alebo majstrovou dcérou, mal sa prihlásiť do cechu. Mal cechmajstrov požiadať o prijatie a zaplatiť šesť zlatých do cechovej pokladnice. Ak úspešne vykonal majstrovskú skúšku, stal sa majstrom a členom cechu. Boli to pravidlá, ktoré mali aj deti majstrov pri vstupe do cechu.

Chlapec, ktorý sa chcel vyučiť za murára, odslúžil najprv dva týždne u niektorého majstra na skúšku. Ak obidvaja boli spokojní s touto službou, tak budúci učeň odovzdal rodný list alebo iný dôveryhodný doklad o svojom pôvode. Okrem toho sa museli za chlapca zaručiť aj dvaja ctihodní muži, a to pred jeho majstrom a cechmajstrami pri otvorenej cechovej truhlici, aby mohol byť prijatý za učňa. Rovnako sa museli títo ručiteľia prihovoriť za murárskeho učňa po vyučení pri odovzdávaní výučného listu, teda prepustení od jeho majstra. Učeň zaplatil svojmu majstrovi zápisné 30 grajciarov pri nástupe do učenia. Tú istú sumu mu zložil učeň aj na konci svojho učenia. Učenie za murára trvalo tri roky. Jeden majster smel mať naraz najviac dvoch učňov, ktorým musela uplynúť doba učenia tri roky. Nového učňa mohol prijať majster až po oficiálnom prepustení vyučených murárskych učňov na skúšku na dva, ale na maximálne štyri týždne.

Majstri smeli hocikedy svoje deti prijať do učenia a zapísať ich do cechu bez vstupného poplatku. Títo učni museli po vyučení zložiť do cechovej pokladnice sumu 30 grajciarov. Deti majstrov, ktoré vykonal trojročnú vandrovnú, sa mohli uchádzať o majstrovstvo. Majstrami sa stali, ak po ohlásení u cechmajstrov vykonal úspešne majstrovskú skúšku pred celým cechom. Zaplatili do cechovej truhlice jeden zlatý a funt vosku. Usporiadali aj obed pre členov cechu.

Generálna kongregácia Nitrianskej stolice schválila tieto murárske artikuly majstrov tohto remesla na svojom zasadnutí v Hlohovci dňa 21. marca roku 1725 ako svoju limitáciu formou štatútu. Murári, ktorí sa stali členmi cechu,

smeli na území zemepanského mesta Nitry a rovnomernej stolice vykonávať svoje remeslo so všetkými právami a povinnosťami podľa schváleného cechového poriadku³³. Richtár Juraj Lubik a mestská rada zemepanského mesta Nitra schválila a zverejnila tieto artikuly ako mestský štatút za prítomnosti trinástich cechmajstrov a všetkých nitrianskych remeselníkov v richtárovom dome dňa 13. mája roku 1725. Hodnoverný odpis vyhotovili slúžny František Szórényi a prísazný prisediaci tejto stolice Štefan Szily dňa 8. decembra roku 1730 na príkaz Miestodržiteľskej rady.

Cechové artikuly nitrianskych murárov zo dňa 24. júla roku 1724 od uhorského kráľa Karola III. sú zaujímavým prameňom, ktorý približuje vznik jedného z remeselníckych združení v meste Nitra v prechodnom období prvej štvrtiny 18. storočia počas vlády Karola III. a umožňuje tak cez tento prameň lepšie poznať fungovanie ekonomiky a spoločenské pomery jedného z najväčších zemepanských miest na území Slovenska v období po stavovských povstaniach a vojne s Osmanskou ríšou. Artikuly alebo cechový poriadok sú prameňom, ktorý ukazuje to, ako sa v čase jeho vzniku zmenili vnútorné pomery nielen v remeselníckom bratstve alebo cechu, ale ide aj o sondu do zmien spoločenskej štruktúry a hospodárskych pomerov v príslušnom mestskom sídle.

Prílohy:

Prepis a preklad cechových artikúl nitrianskych murárov zo dňa 24. júla roku 1724:

NOS CAROLUS SEXTUS Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae que Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Luxemburgi, Wierthembergae et Thecae, Superioris et Inferioris Silesiae, Princeps Sveviae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi, Tirolis, Ferretis, Kyburgi et Goritiae etc.

Memoriae Commendamus tenori praesentium Significantes, quibus expedit universis. Quod fideles nostri Prudentes ac Circumspecti Wenceslaus Stankovics, Christianus Novak, Matthias Casparek, Joannes Raith, in Episcopali Oppido Nitriensi Comitatuque Nominis eiusdem degentes et commorantes Magistri Murarii, exhibuerint et praesentaverint Nobis certos quosdam Cehales Articulos in Simplici papyro germanico Idiomate conscriptos, ac pro meliori inter Eosdem servando ordine concinnatos, tenoris infrascripti, Supplicando Majestati nostrae debita cum Instantia humillime quatenus Nos Eosdem Articulos omniaque et Singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentem Literisque nostris Privilegialibus inseri et inscribi facientes Authoritate nostra Caesareo Regia benigne acceptare, approbare, roborare et ratificare, ac pro suprafatis Magistris Murariis Nitriensibus, ipsorumque Posteris et Successoribus universis perpetuo valituros Gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor sequitur in hunc modum:

³³ Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Nitre, fond Nitrianska župa I., kongregačná zápisnica NŽ 1712 – 1726, inv. č. 7. – zápis z generálnej kongregácie zo dňa 21. marca roku 1725 v Hlohovci v kongregačnom protokole Nitrianskej stolice o schválení artikúl nitrianskych murárov z roku 1724 ako stoličnej limitácie formou štatútu.

Erstlichen. und vor allen Dingen die Ehre Gottes zu Befördern, durch welche alle guette Ordnung und Satzungen ihr beständiges aufnehmen überkommen und erholten, sollen sie gesambten in dieser Zunfft ein Lehrleibte Maurer Maister Gott dem Allmächtigen zu ehren einen Fahn auff dessen einen Saiten den Heyligen Rochum als diesen Zunfft Patron und auff der anderen das gewöhnliche Zech Sigill machen und mahlen lassen und mit diesen ihren Fahn Jährlich der Procession an Corporis Christi Tag sambt allen ihren Gesellen und Jungen in der Bischöfflichen Statt Naytra an dechtig bewohnen und deren keiner bey Straff Zway Pfundt Wax ausser erhebliche Ursachen ausbleiben.

Über dieses und Andertens. sollen zu Aufnehmung und Wohlfahrt diesen Handt=Wercks Zunfft Jährlichen Zwey Heyl Messen gelesen werden, eine dem Heyligen Rocho zu ehren, die andert aber vor die verstorbene Maister, Maisterinnen und incorporirte Handwercks genossen, won zu ordentlich angesagt, ein jeder ein verleibten Maister darbey zu erscheünen und sein Opfer zu gleich Stücken schuldig sein sollen.

Drittens. Solle eine ordentliche laad aufgerichtet, dan zu alle zwey Jahr Zwey ZechMeister erwöhlet und dem Ältesten davon die Laad alda zu Naytra zu versorgen an vertrauet werden, bey welchen die Maister und Gesellen Quatemberlich zu sammen zu kommen und ihr Leg oder Laadgeldt abzustatten haben; Nemblich ein Meister Zwölff Kreutzer und ein Gesell Sechs Kreutzer. Und Wann ein Gesell nach Handtwercks gebrauch Bey dem Maister Viertzehen Tag georbeitet hat, so ist er nach diesen Zeit bey dem gantzen Handwercks seinen ehrlichen Lehrbrieff aufzuweissen und darbey ein Schreibgeldt 27 Kreutzer und Quatembergeldt 6 Kreutzer zu erlegen schuldig und wann ein Gesell mit seinem Lehr Brieff wegen verhinderlichen Ursachen nicht aufkhommen könnte, so ist er schuldig auf einem bestimbten Termin einen R(eichs)Thaller einzusetzen, innen solchen Zeit aber sich zu beflaissen den Lehr Brieff zu verschaffen.

Viertens. Sollen zu diesen Zeit Laad zwey ungleiche Anleg Schlösser gebraucht und einen jeden von denen Zechmeistern ein Schlüssel eingehandworhet werden, damit keinen ohne des anderen Vorwissen aufsperrern und nach eigenen Belieben mit denen Zech Sachen umbgehen und handeln möge.

Wie dann Funfftens. gedachte Laad niemahls aus Naytra anders wohin transportirt werden, sondern allzeit daselbst verbleiben solle, wie wohlen von denen in dem Neytra District incorporirten Maistern auch ein Mit Zech Maister erwehlet werden kann.

Sechstens. Solle hiermit ernstlich eingesagt und verbothen sein, das werden Maister nach Gesell mit einigen Gewähr bey den Laad erscheünt, auch sich alles Zanck=Handels, Scheltens und injurirens bey Straff Zway Pfundt Wax enthalte.

Siebtens. Sollen gedachte bey der Zöch Laad zu Naytra incorporirte Meister gleich anderen burgerlich und Privilegirten Handt=Werckhern in allen gleich gehalten werden, nemblichen; das sie Gesellen befördern, Jungen aufdingen, lernen und freysprechen können und mögen, solchen auch allen Orthen und andern für recht gelehret und frey gesprochen gehalten und erkennet werden.

Achtens. Weillen sich auch zu Mehrmahlen unterschiedliche Stöhrer und Fretter einschleichen, welche sich bey deren Herrschaften und in deren Freygründten für

rechtschaftene Maurer vorgeben und hernach ihr Arbeit freterisch verrichten und so dann die Herrschaften betrogen und schaden leiden müssen, welches zu werhütten solle in dem Neyträer District keinen solchen Stöhrer oder Fretter erlaubt sein zu arbeiten, als solchen, welche in dieser Zunfft einverleibt, so fern als ein der gleichen Fretter oder Stöhrer betreten wurde, solle er bey der Herrschafft angezeügt und durch die selbe /: das solchen etweder sich in dieser Zunfft nach Brauch einverleibt und als Gesell dienne und arbeite:/ dahin angehalten oder aber abgeschafft werden.

Neündtens. Solle kein Meister bey diesser Zunfft angenomhben werden der nicht der allein Seeligmachenden Römisch Catholischen Religion zugethan bey Straff der Hohen Obrigkeit.

Zehendstens. In Fall ein Gesell willens wäre Maister werden der selbe solle sich zu der Laad in Neytra stellen und bey dem ältesten ZechMaister anmelden und ihm die Stucks aufzugeben ordentlich begehren, welche ihm so dann /: da er anderst darumb genuesamb gediennet und wer allen Dingen seines ehrlichen Herkhommens Geburths und Lehrnens solber glaubwürdige Attestata vorgebracht:/ vor dem gantzn Handtwercks aufgegeben werden sollen und da er nun mit der Maisterschafft bestanden, soll er sich durch die ZechMaister der Obrigkeit vorstellen lassen und da selbst daz Burgerrecht Empfang auch die Gebühr in die Laad erlegen und für das Meister Mahl Zwölff Gulden zugeben verbunden sein.

Ailffstens. Solle denen in diesser Zunfft ein verleibten Maister zu gelassen und unverwerth sein allen Orthen in den Naytraer District in Klöstern, Schössern und Märckhten und sonsten hin und wieder auf dem Land, da man ihren Begehren wurde allerley gebau anzunehmen und zu dingen dach solle keinen ein gebau zumachen sich unterstehen anzunehmen, wo fern er nicht einen Grund verstunde, damit der Jenige, so Bauen Last nicht schädlichen unkosten khome. Item solle ein Meister den gedintgen Bau oder Werckh, wie er die Visirung gezeigt und dan zugegeben, nicht abrechen, widrigen fals er nach erkandtnus des Handtwercks zu bestraffen. Im fall auch einer so in dieser Straff erkhendt werden, hier wieder sich setzen und nicht gehosamben wolte, den solle der Obrigkeit angezeigt und von den selben nach Befundt der sachen neben gebühren den abfindung mit dem Handt Wercks absonderlich gestrafft werden.

Zwölffstens. Solle auch ein Meister dem andern nicht in seinen arbeit stehen oder den selben Verachten und verkleinern nach sonsten heimlich untergraben bey Straff nach erkandtnus des Handtwercks, da aber ein Bauherr selbst den vorigen Maister freywillig entlassen und sich mit ihn ordentlich verraithen wurde so mag dem selben Bauherren ein andere Maister auf sein verlang wohl einstehen und arbeitnen.

Drey Zehenden. Solle ebenfalls ein Maister dem andern sein Gesind heimlich oder öffentlich abreden, aufwickeln oder abwendig machen. Der dieses Thäte und überwissen wurde solle nach erkhandtnus des Handtwercks unnachlässlich bestrafft werden.

Vier Zehens. Welcher Maister einen Pallier an statt seiner das Handtwerckh zu verrichten gestellt und das Vertrauen zu ihm hat, dass er dass Werckh versteht und in den Arbeit förden samb und fleissig seye auch das ihm untergebene

Gesind zu treüen Fleiss und Arbeith hält kein ungebähr gestattet, den selben ist, dass andere Gesind in ihres Maisters abwesheit allen gebührenden gehorsamb bey Straff des Handt=Wercks zu leisten schuldig.

Fünff Zehentens. Soll ein Jeder Meister den Gesellen besolden nach seiner Arbeith, Kunst und Fleiss, da er nit darmit zu frieden, solle es zu des Handt Wercks oder Zech Maisters erkhandtnus werden.

Sechs Zehentens. Soll kein Gesell umb fürderumb jemand andern ansprechen als allein seinen Meister oder in Abwesenheit des selben seinen Pallier, den in dann bies auf des Maisters ankhunfft zu fordern und arbeith zu geben hat. Es solle auch keinem Gesell erlaubt sein in der Wochen ihme, seinem Belieben nach einer Feyertag zumachen und hierdurch der Bau Herr und Maister an der Arbeith zu hindern bey gewissen unaussbleiblicher Straff welche die ZechMaister undt das HandtWerckh aus zusprechen haben.

Und da Sieben Zehentens. Ein Gesell über einen Meister was unehrbahres und unerdliches wuste, solle er es denen ZechMaistern in geheimb anbringen /: sonsten aber ihn niergendts ausschreüen:/ die als dann solches nach HandtWercks Brauch zu richten haben. In gleichen.

Acht Zehentens. Solle auch ein Gesell dem andern an der Arbeith nichts ver hinterliches oder ungebührendes zu fügen selben verlumbden oder verkleinern da es aber bestehete solle ein solches den nächsten Sandtag dem Meister angezeugt undt von ZechMaisters der unterliegende Theill bestraft werden.

Neun Zehentens. Solle alle ehrbahre und redliche Gesellen, so diesser Zech und Bruderschafft zu gethann sein, bey ihren Abzug und Urlaub von ihren Maistern und Maniglichen ehrbahr und redlich Abschreiben und Jedermann ohne Klag und Beschwer halten wo nit sollen sie nicht, für guett erkhendt oder befürderdt und er nicht als bies sie alles zur Richtigkeit gebracht haben wider aufgenommen und für redlich gehalten werden.

Zwain Zigstens. Da ein Gesell aus diesser Bruderschafft zeitlichen Todes verbliehe und was verlassen thätte, soll daselbe, was über die nach Nothurfft auf ihn angewendete Unkosten übrig verbliebe seinen Nächsten Befreindten zu kommen und gegen einen Schein ausgehändiget und zugestellet werden, da aber einer von weithen her undt kein Freind in Jahr undt Tag fürkamme sollen die Zech Maister solche Verlassenschafft zu handten der Bruderschafft nehmen was fährt ist zu geldt machen und in die Laad legen und zu Gottes Ehre. Was von der Begräbnus übriggebliebn anwenden.

Ein undt Zwanzigstens. Wann ein Jung auf das Handtwercks nach beiderseiths probirten viertzeihen Täg aufgedingt wirdt soll er vor seinen Geburths Brieff oder sonsten seines ehrlichen Herkhommens glaubwürdige Zeügnus vor und beybringen und neben diessen zwey ehrlichen Männer zu bürgen stellen, welche von den Jungen einzusprechen und sambten Lehrmeister bey offener Laad vor denen Zechmaistern zu erscheinen haben und dieses zu dem Ende, damit die bey dem Aufdingen vorgestandene zwey Bürger dem LehrBrieff, so der Jüng bey dem freysprechen zu nehmen verbundten ist, inseriret und ein verleibt werden können. Und solle ein Mauer Jung auf nichtweniges, as drey Jahr aufgedingt werden, da dann gleich bey dem aufdingden lehrmaister das ein Schreibgeldt mit 30 Kreuzer zu entrichten und dann von dem ausgelehrnten.

Zway und Zwandtzigstens. Solle keinem Maister auf einmahl mehr, dann zwey Lehr Jungen aufzudingem und zu halten erlaubt sein und wann solche Lehr Jungen ihre Zeit der drey Jahren erstreckhet, so solle der maister macht haben, wiederumb ander Jedoch das sie zu von 14 Tag oder langst 4 Wochen mit ein ander versucht undt probirt haben ordentlich wie oben gemeldet auf zu dingen und ledig zu sprechen.

Drey undt Zwanzigstens. Stehet allen in diese Zunfft einverleibten Maister frey und ist ihnen erlaubt ihre Kinder nachgefallen zum Handwerckh aufzudingem und bey der Laad einschreüben lassen, wegen des Freysprechens aber solle von einen dreyszig Kreuzer in die Laad erlegt werden; Und wann der gleichen freygesprochene Maister Kúnder, nach voll führten drey Wander Jahren, wor zu sie verbundten sein, Maister zu werden verlangen, sollen selbige bey des Handwercks Vorgesetzten ZechMaistern hierumben sich gebührend dann melden und wann sie hir zu tauglich vor dem Handwerckh erkhent werden die Stückh zu machen und in die Zech Laadt guelden neben ein Pfundt Wax zu erlegen Schuldig sein, Nachmahlen für Maister in allem gleich anderen gehalten werden.

Im fall auch. Vier undt Zwandtzigstens. sich begebete, das ehrlicher Gesell so eine zeit Lang, wenigst ein Jahr in diesser Nayträger District gearbeithet hätte und sich umb eine verwittibte Mauer Maisterin oder Maisters Tochter zu Heüerathen bewerben Thätte, solle solche sich, wie gebrauchig, bey der Zech Laad anmelden, sein Vorhaben den Zech Maister erwössnen, hiermit gehört und angenohmben werden, so dann in die Laad Sechs Guelden zu erlegen auch ebner massen die Maister Stuckh zu machen. Gleich wie die Meister Kinder obligirt sein.

Fünff und Zwanzigstens. Wann eine verwittibte Maisterin das Handwerckh zu treiben einen Verständigen Gesellen für einen Pallier verlangt, so werden die Zechmeister verbundten sein, solchen Gesellen der verwittibte Maisterin erfolgen zu lassen, es seye dann, das der Gesell bey ihn zu arbeithen bedencken taue und hierwieder gewisse Ursachen einzuwenden hätte welche also gehört und dasolche erhöhlich wären er weiter nicht dar zu getreiben oder gezwungen werden solle.

Sechs und Zwanzigstens. Wann es sich begeben möchte, das ein Maister oder Gesell den andern mit ungebührlich oder ehren ehrenrührigen worten angreifen möchte, so solle der unrecht befurder nach dem Verbrechen vonn Handwerckh abgestrafft werden, wo er aber nicht pariren oder gehorsamben wurde, hat ein Handwerckh solches selbigen orths obrigkeit, wo der verbrechen sesshafftig ist, ohne Verzug an zu deüten, auf das er hier zu ernstlich angehalten werde.

Sieben und Zwanzigstens. Wann ein Maister, Maisterin oder Gesell von dieser Bruderschaft mit Todt abgienge, soll ein Jeder ausser Leibs Schwachheit oder sonsten erheblicher entschuldigung, Der Leich Begräbnus bey Straff gahr ein Pfundt Wax bey zuwohnen schuldig sei, welches so wohl auf die Gesellen, als Maister zu verstehen ist.

Acht undt Zwanzigstens. Da ein Maister Verwittibte Maisterin oder Gesell in dieser Zunfft der, oder die sich jedesmahl ehrbahr und wohl verhalten durch

Feüerbrunst, Diebstall, Langiöerige Kranckheit oder andere zu fällt in Armuth oder Verderben gerathen mächte dem selben solle aus Christlichen Mitleyden aus den Zech Laad der Nothdurfft nach vor gestreckht und geliehen werde und da der Allmächtige Gott solchen Maister, Maisterin oder Gesellen diese Gesundheit ertheilte, seye er das Darleihen zuerstattten schuldig, zum fall aber eines aus diesen ohne Mittel hinsturbe und die Conduct Unkosten nicht hätte, der selbe soll erbahr und christlich aus des gesambten Bruderschafft Laad zur erden bestattet und solches darleihen aus Christlichen Lieb nachgesehen werden.

Neün undt Zwanzigstens. Sollen die geordneten Zech Maister alle, welche in diese Bruderschafft und Zech Begehren und der Ehrbarkheit gemäss seindt fleissig einschreüben und diesse Ordnung zur Besserer Richt, bey einer allgemeinen Zusammenkhunfft, wenigst einmahl im Jahr abgelesen werden.

Schliesslichen. Sollen alle Zech und Handtwercks Sachen als Lehr Brieff, Attestata, Abschied und den gleichen, wos etwa bey der Laad fürfallen mächte, von denen zwey Zech Maistern geferttigett und mit einem hier zu eigendts gemachten Zech Sigill begräfftiget werden in übrigen aber aller aller Missbrauch verfürttet werden.

Nos itaque praemissa memoratorum Magistrorum Murariorum in annotato Episcopali Oppido Nitriensi commorantium humillima Supplicatione, nostrae modo quo supra facta Maiestati, Regia benignitate exaudita, clementer et admissa; cum et alias etiam nihil magis in Votis Habeamus quam ut inter Populos Regni nostri Divinitus concreditos et consequenter etiam Mechanicos praeprimis ut Cultus Divinus ac tandem bonus ordo et disciplina. Vitaeque probitas et honestas promoveatur, stabilaturque praeinsertos ipsorum Cehales Articulos praesentibus Literis nostris Privilegialibus insertos et inscriptos, quoad omnes eorundem Continentias et Clausulas ratos, gratos et accepta habentem, benigne approbavimus, roboravimus et ratificavimus, ac pro antelatis Magistris Murariis Nitriensibus ipsorumque Posteris et Successoribus universis perpetuo valituros gratiose confirmavimus, Imo acceptamus, approbamus, roboramus, ratificamusque et confirmamus. Salvo Iure alieno. Harum vestrarum Secreto Sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, impendenti communitarum Vigore et Testimonio Literarum Datum per manus fidelis nostri Nobis sincere dilecti Reverendi Spectabilisque ac Magnifici Comitum Ladislai Adami Erdödy de Monyorokerek Episcopi Nitriensis Locique et Ejusdem Nominis pro ut et Varatdiensis Comitatum Montisque Claudij Perpetui ac Supremi Comitum Praepositi Sanctae Margarethae Virginis et Martyris de Dömös Actualis intimi Consiliarij nostri et per Regnum Hungariae Aulae nostrae ViceCancellarij in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriae, die Vigesima quarta Mensis Julij Anno Domini Millesimo septingentesimo Vigesimo quarto. Regnorum Romani XIIIo, Hispanias XXo, Hungariae vero, Bohemiae et reliquorum Anno XIIIo.

L.S.

Carollus m. p.

Ladislav Adamus Erdödy
Episcopus Nitriensis, m. p.
Elias Wanijeczy, Meister, m. p.

Anno 1725 Feria Quarta proxima post Dominicam Passionis in diem 21 Mensis Martij incidentes Generali Inclity Comitatus Nyttriensis Congregatione in Oppido Galgocz celebrata Praesentes benignae Suae Sacratissimae Caesaro Regiae Maiestatis: Domini Domini nostri clementissimi, ad humilimam Intronotatorum Opificum Magistrorum Murariorum in Oppido Nittriensi hocceque Comitatu nominis ejusdem degentium de et super ijsdem clementer impertito Cehae Privilegio et humillimae per eos Praesentatorum Articulorum Confirmatione factam Supplicationem Emanatae Literae Privilegiales, huic Inc: Comitatu Nyttriensi exhibitae et praesentatae, ibidemque lectae et suo modo publicatae sunt ac debito perpetuae homagialis fidelitates et humilitatis cultu adque obsequio acceptatae, itta tamen at ex nono et omnibus successivis quibusvis temporibus respectu diurnae eorum dem Murariorum Laborum mercedis Inclty hujus Committatus Limitationi Lege quoque novissimae Dietae et Sua Sacratissimo Maiestate per Excelsum Suum Consilium Locumtenentiale Regium ita jubente subesse et semet eidem Promptissime accommodare debeant.

Signatum per Gabriellem Bossany
antelati Inclty Comitatus Nittriensis Juratus Notarius

Anno 1725. Die 13 Mensis May in Privilegiata Civitate Nittriensi Consequenter domo Domini Georgij Lubik Pratactae Civitatis Judicis Primarij ibidem exstructa praesente eodem Domino Judice et toto Senatu, nec non Convocatis universis et in praesentiam Civitatis oppificibus ac Tredecim Ceharum Magistris praesentes benigne Suae Sacratissimae Maiestatis Caesaro Regie Domini Domini nostri Clementissimi oppificum Murariorum Privilegiales ut pote in hacce Civitate Nittriensi Comitatu Nominis ejusdem de Gentium ad Instantiam Memoratae Cehae Murariorum Sunt Publicatae et humillime Acceptatae; Cuius Benignissimis Tenorimus et continentis in omnibus Punctis et Clausulis omni Debito ac perpetuae homagialis fidelitatis et humilitatis cultu et obsequio accomodare nec intermittere. Anno Die et Loco quibus Supra.

Signatum per Nicollaum Bokross
Antelate Civitatis Juratum Notarium

Quod praesens Copia Literarum Privilegialium et Articulorum Caehae Murariorum Nittriensium cum suo vero originali in omnibus Punctis et articulis hic? Conformis praesentibus attestorum Czabaj Die 8o Decembris Anno 1730.

Franciscus Szórény Inclty Comitatus Nittriensis Iudlium m.p.
Stephanus Szily ejusdem Inclty Comitatus Iurati Assessor m.p.

My, Karol Šiesty, z Božej Milosti zvolený cisár rímsky vždy víťazný, ako aj kráľ nemecký, španielsky, uhorský, český, dalmátsky, chorvátsky a slavonský, arcivojvoda rakúsky, vojvoda burgundský, brabantský, štajerský, korutánsky, kraňský, luxemburský, württemberský a Teky, Dolnej a Hornej Lužice, knieža švábske, markgróf moravský, gróf habsburský, tirolský, ferretský, kyburský a goricijský atď.

Na večnú pamäť dávame na všeobecnú známosť, že naši verní, ctihodní a vážení Václav Stankovič, Kristián Novák, Matej Kašparek a Ján Raith, majstri murári žijúci a pracujúci v biskupskom mestečku Nitre v rovnomennej stolici, Nám ukázali a prezentovali tieto cechové artikuly na jednoduchom papieri napísané v nemeckom jazyku, ktoré majú slúžiť ako poriadok pre menovaných. Ako je nižšie uvedené, že sme obsah tejto poníženej prosby Nášmu majestátu predloženej v podobe artikúl celkovo aj jednotlivo posúdili, prijali a akceptovali. Našu privilegiálnu listinu sme zostavili a spísali a z našej cisársko-kráľovskej moci a autority sme ju prijali, potvrdili a ratifikovali. Potvrdili sme ju aj pre večnú platnosť za našich potomkov a nástupcov. Artikuly nasledujú týmto spôsobom:

Po prvé: Prednosť pred inými vecami má podpora úcty k Pánu Bohu, cez ktorú sa neustále obnovuje všetok poriadok a prikázania. Majstri murári v tomto cechu majú preto za povinnosť nechať si zhotoviť zástavu s obrazom svätého Rocha na jednej a cechovej pečate na druhej strane. Pod touto zástavou sa každoročne členovia cechu zúčastnia povinne so svojimi tovarišmi a učňami v biskupskom meste Nitra na procesii na sviatok Božieho Tela kvôli ucteniu Všemohúceho Boha. Neospravedlnená neúčasť bez vážneho dôvodu sa trestala pokutou dva funty vosku.

Po druhé: Tento remeselnícky cech bol povinný kvôli všeobecnému blahu dať odslúžiť každý rok dve sväté omše za účasti všetkých jeho členov. Prvá mala byť odslúžená ako výraz úcty k svätému Rochovi ako cechovému patrónovi na jeho sviatok. Druhá omša mala byť zasvätená pamiatke zosnulých majstrov, ich manželiek a ďalších členov tohto cechu. Každý majster mal povinnosť týchto omší sa zúčastniť a zložiť milodar v rovnakej výške.

Po tretie: Mala byť zhotovená cechová truhlica a potom volili každé dva roky dvoch cechmajstrov. Starší z nich mal na starosti cechovú truhlicu, ktorá ostávala v Nitre. Každý štvrťrok sa majstri a tovariši mali zísť na cechovom zhromaždení. Zaplatili tu majster 12 a tovariš 6 grajciarov ako vložné do pokladnice. Ak tovariš odpracoval u niektorého majstra 14 dní, mal za povinnosť predložiť cechu výučný list a zaplatiť zápisné 27 grajciarov a vložné za štvrťrok vo výške 6 grajciarov. Ak tovariš nepredložil tento dokument z nejakého dôvodu, mohol mu cech stanoviť nový termín na jeho predloženie za poplatok jeden ríšsky toliar.

Po štvrté: Každý z dvoch cechmajstrov smel mať iba jeden z dvoch kľúčov od cechovej pokladnice. Z tohto dôvodu mala byť cechová truhlica vybavená dvoma rôznymi visiacimi zámkami, aby mohli mať obidvaja predstavení cechu len spoločne prístup k cechovej pečati, k dokumentom a iným cechovým veciam.

Po piate: Truhlica nesmela opustiť Nitru. Namiesto toho si mohli zvoliť majstri, ktorí boli členmi cechu a bývali na území Nitrianskej stolice mimo Nitry, ďalšieho cechmajstra.

Po šieste: Majstri a tovariši mali prísne zakázané prísť s puškou k cechovej truhlici. Rovnako sa mali zdržať hádok, urážok a zranení, inak zaplatili pokutu dva funty vosku.

Po siedme: Všetci majstri, ktorí patrili k cechovej truhlici v Nitre, si boli rovní vo všetkom ako ostatní mešťania a v ostatných cechoch. Mali zamestnávať tovarišov, prijímať, učiť a prepustiť učňov. Tieto ich práva platili aj na iných miestach.

Po ôsme: Pretože sa opakovane pokúšali rôzni nepoctivci a fušeri dostať sem, a potom sa vydávali za poctivých murárov u zemepánov na ich panstvách a majetkoch. Odviedli nekvalitnú prácu, čím spôsobili panstvu škodu. Aby takíto podvodníci a fušeri nemohli pôsobiť v Nitrianskej stolici, tak ich treba zemepanskej vrchnosti udať, zadržať a poslať preč. Ak chcú takíto ľudia pracovať ako murári, museli by požiadať cech o prijatie podľa zvyku, a potom slúžiť ako tovariši.

Po deviate: Žiaden murár, ak nevyznával rímskokatolícke náboženstvo, nesmel sa stať členom cechu, inak bol potrestaný vrchnosťou.

Po desiate: Ak tovariš sa chcel stať majstrom, mal ísť k cechovej truhlici za starším cechmajstrom, ktorý mu zadal spôsob vykonania majstrovej skúšky. Tovariš predložil svoj dôveryhodný rodný a výučný list. Uchádzač o majstrovstvo vykonal majstrovskú skúšku pred celým cechom, a ak uspel, tak ho cechmajstri predstavili vrchnosti. Nový majster získal meštianske právo, zaplatil vstupný poplatok do cechu a 12 zlatých za majstrovský obed.

Po jedenáste: Každý majster, ktorý je členom tohto cechu, mal mať voľný prístup na všetky miesta v Nitrianskej stolici, ako boli kláštory, hrady a mestecká a vidiek. Tam mohli zobrať akúkoľvek zákazku na stavbe podľa ich uváženia, ale museli dodržiavať postup na stavbe podľa plánu, aby nespôsobili vážne škody. Majster musel pri práci na stavbe postupovať podľa plánov, inak ho potrestal cech podľa spôsobenej škody. Ak sa takýto vinník zdráhal prijať určený trest alebo sa mu nepodrobil, tak ho mala potrestať aj vrchnosť. Okrem toho musel cech zaplatiť odškodné.

Po dvanáste: Ak majster nepomohol svojmu kolegovi pri práci alebo ho inak podviedol, potrestal ho cech podľa svojho uváženia. Staviteľ mohol takéhoto majstra prepustiť a po riadnom vzájomnom vyrovnaní sa s ním prijal do práce na stavbe iného majstra.

Po trináste: Ak majster druhému majstrovi odlákal, alebo odviedol tajne alebo verejne čelaď, tak ho mal cech podľa svojho uváženia neodkladne potrestať.

Po štrnáste: Majster smel poveriť šikovného a usilovného paliera (dozorca na stavbe), ktorému dôveroval, vedením prác na stavbe počas jeho neprítomnosti. Okrem palierových podriadených musela poslúchať majstrovho zástupcu aj jeho čelaď vo všetkom.

Po pätnáste: Každý majster bol povinný zaplatiť tovarišovi mzdu podľa kvality jeho práce, jeho usilovnosti a schopností. Tovariš, ktorý nebol s vyplateným platom spokojný, to mal oznámiť cechmajstrom a cechom.

Po šesťnástom: Žiaden tovariš si nesmel pýtať prácu od niekoho iného, ako od svojho majstra alebo ním určeného paliera, ktorý prideľoval robotu tovarišom počas majstrovej neprítomnosti. Tovariš mal zakázané spraviť si voľný deň po sviatku počas týždňa, pretože tak by bránil v práci staviteľovi a svojmu

majstrovi. V prípade porušenia tohto zákazu mal o treste rozhodnúť cechmajster spolu s celým cechom.

Po sedemnásťte: Tovariš, ktorý by vedel, že jeho majster vykonal niečo nečestné alebo podvodné, musel to oznámiť tajne cechmajstrom (nesmel to nikde prezradiť). Tí potrestali vinníka podľa cechového zvyku.

Po osemnásťte: Jeden tovariš nesmel druhému nič zlé spôsobiť, alebo mu prekázať pri práci. V opačnom prípade mal poškodený tovariš vinníka oznámiť majstrovi najbližšiu nedeľu, ktorý ho potrestal. Ďalší trest mu určili cechmajstri.

Po devätnásťte: Tovariš, ktorý chcel odísť od svojho majstra, dostal od cechu potvrdenie o zamestnaní. Tovariš, na ktorého boli sťažnosti a obvinenia, musel sa vrátiť do práce, kde sa musel dobre chovať, až potom dostal toto cechové potvrdenie.

Po dvadsaťte: Ak tovariš z tohto cechu umrel prirodzenou smrťou a niečo po sebe zanechal, tak tieto veci sa dali po odpočítaní nutných nákladov na jeho pohreb jeho príbuzným a najbližším priateľom. Keď cech odovzdal toto dedičstvo tovarišovým pozostalým, títo mu dali o tom potvrdenie. Ak sa nijaký priateľ neprihlásil o dedičstvo po zosnulom tovarišovi do jedného roka a dňa po jeho smrti, tak cech predal jeho veci. Peniaze cechmajstri uložili do cechovej truhlice. To čo stalo po zaplatení pohrebu, sa malo použiť na uctenie si Pána Boha.

Po dvadsaťte prvé: Ak chlapec odslúžil dva týždne u niektorého majstra na skúšku a obidvaja boli spokojní s touto službou, tak budúci učeň odovzdal rodný list alebo iný dôveryhodný doklad o svojom pôvode. Okrem toho sa museli za chlapca zaručiť aj dvaja ctihodní muži, a to pred jeho majstrom a cechmajstrami pri otvorenej cechovej truhlici, aby mohol byť prijatý za učňa. Rovnako sa museli títo ručiteľia prihovoriť za murárskeho učňa po vyučení sa pri odovzdávaní výučného listu, teda prepustení od jeho majstra. Učeň zaplatil zápisné 30 grajciarov pri nástupe do učenia svojmu majstrovi. Tú istú sumu mu zložil učeň aj na konci svojho učenia sa. Učenie za murára trvalo tri roky.

Po dvadsaťte druhé: Každý majster smel mať naraz najviac dvoch učňov, ktorým musela uplynúť doba učenia sa tri roky. Nového učňa mohol prijať majster až po oficiálnom prepustení vyučených murárskych učňov na skúšku na dva, ale na maximálne štyri týždne.

Po dvadsaťte tretie: Majstri smeli hocikedy svoje deti prijať do učenia sa remeslu a zapísať ich do cechu bez vstupného poplatku. Títo učni museli zložiť sumu 30 grajciarov po vyučení sa do cechovej pokladnice. Deti majstrov, ktoré vykonal trojročnú vandrovku, sa mohli uchádzať o majstrovstvo. Majstrami sa stali, ak sa po ohlásení u cechmajstrov vykonal úspešne majstrovskú skúšku pred celým cechom. Zaplatili do cechovej truhlice jeden zlatý a funt vosku. Usporiadali aj obed pre členov cechu.

Po dvadsaťte štvrté: Počestný tovariš, ktorý pracoval aspoň jeden rok v tejto Nitrianskej stolici a chcel sa oženiť s vdovou po majstrovi alebo majstrovou dcérou, sa mal prihlásiť do cechu. Mal cechmajstrov požiadať o prijatie, zaplatiť šesť zlatých do cechovej pokladnice. Ak úspešne vykonal majstrovskú skúšku, stal sa majstrom a členom cechu. Boli to pravidlá, ktoré mali aj deti majstrov pri vstupe do cechu.

Po dvadsiate piate: Ak chcela vdova po majstrovi vykonávať remeslo a požiadala cech o šikovného tovariša pre paliera, boli cechmajstri povinní tovariša vdove poskytnúť. Ak tovariš nechcel takúto prácu z nejakých vážnych dôvodov, mali ho cechmajstri vypočuť. Ak uznali tieto jeho výhrady ako opodstatnené, tak ho nikto nemal nútiť do takejto práce.

Po dvadsiate šieste: Ak majster a lebo tovariš urážal nadávkami niekoho iného v cechu, tak vinník mal byť predvedený pred členov cechu kvôli potrestaniu. Ak by vinník neposlúchol rozhodnutie cechu o treste, tak ho mal cech oznámiť vrchnosti tam, odkiaľ previnilec pochádzal. Zemepanská alebo iná vrchnosť ho mala potrestať, aby už nikoho neurazil.

Po dvadsiate siedme: Ak majster, majstrova manželka alebo tovariš v tomto bratstve zomreli, tak sa museli všetci majstri s rodinami a tovariši zúčastniť pohrebu. Ospravedlniť sa neúčast' mohla len kvôli chorobe alebo inej vážnej príčine, inak bol trest za neúčast' určený na jeden funt vosku pre majstra a tovariša.

Po dvadsiate ôsme: Ak majster, vdova po majstrovi alebo tovariš v tomto cechu, ktorí sa vždy správali slušne a poctivo, schudobneli alebo sa dostali do inej ťažkej situácie v dôsledku požiaru, krádeže alebo dlhoročnej choroby, mohli si z cechovej truhlice požičať peniaze kvôli núdzi z kresťanského milosrdenstva. Ak Všemohúci Boh takémuto majstrovi, majstrovej manželke alebo tovarišovi prinavrátil zdravie, tak túto pôžičku mali vrátiť. Ak niekto z nich zomrel bez prostriedkov, a tak nemal peniaze na vrátenie pôžičky, mali ho dôstojne kresťansky pochovať za prostriedky z celého bratstva v pokladnici. Pôžička sa mala v tomto prípade ako prejav kresťanskej lásky odpustiť.

Po dvadsiate deviate: Úradujúci cechmajstri mali prečítať na všeobecnom zhromaždení, ale aspoň raz do roka, tento poriadok tým, ktorí sa poctivo a podľa pravidiel zapísali do tohto cechu a bratstva.

Posledné: Všetky cechové dokumenty ako výučné listy, rôzne potvrdenia a ďalšie listiny, ktoré sa týkali cechu a remesla, vyhotovili a cechovou pečaťou potvrdzovali obidvaja cechmajstri. Malo sa tak zabrániť akémukoľvek zneužitiu a falšovaniu týchto písomností.

My sme podľa uváženia vypočuli a prijali Našmu kráľovskému majestátu predloženú poníženú prosbu spomenutých majstrov murárov pôsobiacich v uvedenom biskupskom mestečku Nitra. Urobili sme tak aj kvôli poriadku a disciplíne medzi ľuďom kráľovstva nášho, ktorej zdrojom je úcta k Bohu, a to aj medzi remeselníkmi. Tieto cechové artikuly sme zostavili a spísali v podobe Našej privilegálnej listiny, aby sa podľa nich riadil život stabilne a čestne. Celý ich obsah a jednotlivé články sme tak potvrdili, ratifikovali a prijali, aby boli platné na večnosť pre uvedených majstrov murárov, a aj za našich potomkov a nástupcov.

Všetko sme potvrdili, akceptovali a konfirmovali Našou tajnou pečaťou, ktorú používame ako uhorský kráľ. Následne sme silu a svedectvo tejto listiny potvrdili a datovali rukou nášho verného ctihodného a cteného grófa Ladislava Erdódyho z Monyorokereku, biskupa nitrianskeho, ako aj tamojšieho večného župana, ďalej večného župana varadínskeho a Montis Claudij, ako aj hlavného župana a prepošta svätej Margaréty panny a mučenice, tiež nášho tajného radcu a vicekancelára našej uhorskej kráľovskej kancelárie.

Dané v našom arcivojvodskom meste Viedni 24. dňa mesiaca júl Roku Pána Tisíc Sedemsto Dvadsať Štyri, v trinástom roku kraľovania nášho rímskeho, španielskeho a uhorského dvadsiateho, českého a v ostatných štrnásteho.

Miesto s pečatou

Karol vlastnou rukou

gróf Ladislav Adam Erdődy, nitriansky biskup vlastnou rukou

Eliáš Wanijeczy, Meister vlastnou rukou

Rok 1725, v stredu po Smrtnej nedeli, teda 21. marca na generálnej kongregácii ctihodnej Nitrianskej stolice, ktorá sa konala v mestečku Hlohovec, predložili svoje cisársko-kraľovské cechové privilégium nášho najjasnejšieho panovníka majstri murári z mestečka Nitra, ako aj z rovnomennej stolice, na potvrdenie. Nitrianska stolica prijala na tomto najnovšom zhromaždení ich poníženú prosbu, ktorou predložili svoju privilegiálnu listinu. Stolica ju publikovala, prezentovala a prijala ako svoju limitáciu, teda štatút na ochranu výkonu murárskej práce, a to kvôli večnej platnosti a v dobrej viere a poníženej úcte k tejto listine Nášho najsvätejšieho Majestátu. Potvrdila ju aj Kráľovská miestodržiteľská rada.

Podpísané Gabrielom Bošánim, tejto stolice
Nitrianskej prisazným a notárom

Dňa 13. mája roku 1725 v privilegovanom meste Nitra boli v dome úradujúceho richtára Juraja Lubika prezentované pred ním a celou radou, ako aj v prítomnosti všetkých remeselníkov v meste a trinástich cechmajstrov artikuly majstrov murárov z nášho mesta Nitry a rovnomennej stolice ako privilégium nášho Najjasnejšieho a Najsvätejšieho Cisársko-kraľovského Veličenstva panovníka. Tento dokument spomenutého cechu murárov bol publikovaný a úctivo akceptovaný. Oznamujeme jeho celý obsah vo všetkých jeho článkoch a odsekoch kvôli povinnej a trvalej úcte, viere ako aj pokornej poslušnosti k nemu a zabezpečiť a nepre-rušiť jeho trvalú platnosť.

Podpísané Mikulášom Bokrošom, horeu-
deného mesta prisazným notárom

Osvedčujeme a potvrdzujeme, že predložená kópia privilégia alebo artikúl murárskeho cechu v Nitre sa zhoduje a je totožná vo všetkých bodoch a článkoch s jej originálom.

V obci Cabaj dňa 8. decembra roku 1730.

František Szórényi, slúžny Nitrianskej stolice vlastnou rukou

Štefan Szily, prisazný prísediaci tej istej stolice vlastnou rukou

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Maďarský národný archív – Krajinský archív (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltára), fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada (Helytartótanácsi levéltár), Acta mechanica, C - 25, Nitrianska stolica.

Maďarský národný archív – Krajinský archív (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltára), portálny súpis z roku 1715 (az 1715. évi országos összeírás). Dostupné na internete: https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1715_-evi-orszagosszeiras [cit. 05. 03. 2021].

Maďarský národný archív – Krajinský archív (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltára), portálny súpis z roku 1720 (az 1720. évi országos összeírás). Dostupné na internete: https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1720_-evi-orszagosszeiras [cit. 05. 03. 2021].

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Nitre, fond Nitrianska župa I.

Monografie a zborníky ako celok:

KERESTEŠ, Peter. Najstaršia kniha mesta Nitry (1671) 1681 – 1693: pramenná edícia najstaršej zachovanej mestskej knihy so štúdiami k starším dejinám mesta. Nitra: Mesto Nitra, 2018.

LEHOTSKÁ, Darina. Príručka diplomatiky. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1972.

ŠPIESZ, Anton. Remeslo na Slovensku v období existencie cechov. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972.

ŠVECOVÁ, Adriana – GÁBRIŠ, Tomáš. Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.

TROSZTOVSZKY, Gabriella. Céhiratok a Magyar Országos Levéltárban. I. kötet. Magyarországi kormányhatóságok. 1. rész. Céhprivilegiumok. Tematikus mutató. Magyar Országos Levéltár: Budapest, 1996.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

FOJTÍK, Juraj. Feudalizmus 1526 – 1848. In FOJTÍK, Juraj (ed.). Nitra. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor pre MsNV v Nitre, 1977, s. 41 – 69.

ZEMENE, Marián R. Nitra v období reforiem stavovskej spoločnosti (1711 – 1848). In FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián, R. (eds.). Dejiny Nitry: od najstarších čias po súčasnosť. Nitra: mesto Nitra, 1998, s. 211 – 240.

Počet slov: 11 300

Počet znakov vrátane medzier: 78 412